

UNIVERSITAT DE BARCELONA

**DEPARTAMENT DE MÈTODES D' INVESTIGACIÓ I DIAGNÒSTIC EN
EDUCACIÓ**

**Programa de Doctorat: Qualitat Educativa en un Món Plural
(Bienni 2002- 04)**

TESI DOCTORAL

**CAP A UN CURRÍCULUM INTERCULTURAL A
PRIMÀRIA. LA INVESTIGACIÓ-ACCIÓ COM A
METODOLOGIA I LA CANÇÓ COM A
DESENCADENANT DEL CANVI**

Doctoranda: Olga Gonzàlez Mediel

Directores: Dra. Mª Àngels Marín
Dra. Marta Sabariego

Barcelona, 2008

“Deia Mai-Ti: Només quan s’ha creat l’equitat de les condicions es pot parlar d’iniquitat. Només quan els peus de tots estan parats a la mateixa altura, es pot decidir qui està més alçat”

Bertold Brecht

En memòria de la doctora Júlia V. Espín

INDEX

AGRAIMENTS	5
INTRODUCCIÓ	17
CAPÍTOL 1. LA DIVERSITAT CULTURAL A L'ESCOLA	25
INTRODUCCIÓ.....	25
1. CULTURA I DIVERSITAT CULTURAL.....	26
2. ENFOCAMENTS DAVANT LA DIVERSITAT CULTURAL	32
2.1. Concreció de models	33
2.1.1. Cap a l'afirmació hegemònica de la cultura del país d'acollida	35
2.1.2. Cap al reconeixement de la pluralitat de cultures	36
2.1.3. Cap a una opció intercultural basada en la simetria cultural	37
2.1.4. Cap a una opció més justa que aconsegueixi superar l'asimetria cultural	38
2.1.5. Avançar cap a un projecte educatiu global	38
3. POLÍTIQUES EDUCATIVES PEL TRACTAMENT DE LA DIVERSITAT	39
3.1. El tractament de la diversitat en la LOGSE, la LOCE i la LOE	40
3.2. La diversitat cultural i el sistema educatiu català.....	47
3.2.1. L'etapa d'educació compensatòria.....	47
3.2.2. El procés d'evolució cap a una educació intercultural.....	49
3.2.3. El naixement del pla LIC	54
3.3. La diversitat cultural a les escoles de Catalunya.....	61
3.3.1. Alumnat de nacionalitat estrangera de nova incorporació	61
3.3.2. Altres tipus d'alumnat "culturalment divers"	66
4. LES CARACTERISTIQUES DE L'ALUMNAT D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA ...	67
A TALL DE RESUM.....	75
CAPÍTOL 2.- EDUCACIÓ INTERCULTURAL I CURRÍCULUM	
INTERCULTURAL.....	77
INTRODUCCIÓ.....	77
1. ANTECEDENTS DE L' INTERCULTURALISME: HERDER	78

2.	EL MODEL D'EDUCACIÓ INTERCULTURAL	81
2.1.	Característiques del model educatiu intercultural	82
2.2.	Elements educatius favorables al procés d' implementació de l'educació intercultural.....	87
3.	EL CURRÍCULUM INTERCULTURAL.....	89
3.1.	Referents del currículum intercultural	90
3.1.1.	Els Estats Units d'Amèrica: L'educació intercultural com a moviment de reforma.....	90
3.1.2.	El Regne Unit	95
3.2.	Exemple de desenvolupament de models curriculars orientats a les reformes de les pràctiques educatives	100
3.3.	Sobre les possibilitats d'un canvi curricular.....	102
4.	MARC CURRICULAR I NIVELLS DE CONCRECIÓ DEL CURRÍCULUM.....	103
4.1.	Primer nivell de concreció: el currículum oficial	104
4.1.1.	La interculturalitat a la “Ley Orgànica General del Sistema Educativo”	104
4.1.2.	Els eixos transversals.....	107
4.2.	Segon nivell de concreció: el currículum en el centre educatiu.....	109
4.2.1.	Pautes per elaborar el PEC i el PCC interculturals.....	110
4.2.2.	La situació actual de l'educació intercultural en els currículums.....	112
4.3.	Tercer nivell de concreció: la programació a les aules.....	114
4.3.1.	Orientacions, principis i estratègies pedagògiques per assolir un canvi curricular cap a la vessant intercultural	115
4.3.2.	Materials curriculars interculturals	117
4.3.3.	Orientacions per àrees curriculars	121
4.3.4.	La educació intercultural als llibres de text.....	123
5.	LA COMUNITAT EDUCATIVA I L' EDUCACIÓ INTERCULTURAL.....	127
5.1.	Actituds de la comunitat educativa davant la diversitat cultural	127
5.2.	La formació del professorat en educació intercultural	130
	A TALL DE RESUM.....	138
	CAPÍTOL 3.- INTERCULTURALITAT I MÚSICA.....	141
	INTRODUCCIÓ.....	141

1. LA MÚSICA COM A ELEMENT IDENTITARI DE LES CULTURES	142
2. EL VALOR EDUCATIU DE LA MÚSICA	144
3. LA INTERCULTURALITAT A TRAVÉS DE LA MÚSICA.....	149
3.1. Des de l'etnomusicologia.....	150
3.1.1. Dificultats en la pràctica musical intercultural des de comunitats “occidentalitzades”.....	155
3.1.2. Dificultats en la pràctica musical intercultural des de comunitats “no occidentalitzades”	155
3.1.3. Dificultats intra-culturals en la pràctica musical.....	157
3.2. Efectivitat del material musical com a eina de treball intercultural.....	157
4. CAP A UN CURRÍCULUM MUSICAL INTERCULTURAL.....	159
5. LA CANÇÓ COM A RECURS PEDAGÒGIC.....	160
5.1. Cançó: unió de text i música	161
5.2. Cançó i societat	163
5.3. Característiques generals de la cançó popular infantil.....	166
5.4. La cançó en el context educatiu	168
5.5. La cançó a l'escola.....	171
5.6. La cançó popular infantil: recurs didàctic per a l'educació musical.....	173
5.6.1. Característiques del repertori musical escolar.....	177
5.6.2. La cançó tradicional com a part del repertori escolar	178
A TALL DE RESUM.....	180
CAPÍTOL 4.- FONAMENTACIÓ I DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ	183
INTRODUCCIÓ.....	183
1. EL PROBLEMA A INVESTIGAR	184
2. OBJECTIUS.....	186
2.1. Objectiu general	186
2.2. Objectius específics.....	187
3. FONAMENTS METODOLÒGICS.....	188
3.1. Característiques de la investigació-acció	189
3.2. Models d'investigació-acció i selecció del model investigador.....	193
4. PROCÉS D'INVESTIGACIÓ	196

5. ESTRATÈGIES DE RECOLLIDA DE LA INFORMACIÓ.....	207
5.1. Qüestionari.....	211
5.2. Observació	213
5.2.1. L'observació com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat diagnòstica.....	215
5.2.2. L'observació com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat avaluativa	216
5.3. Entrevista	219
5.3.1. L'entrevista com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat diagnòstica.....	220
5.3.2. L'entrevista com a estratègia d'obtenció de la informació amb una finalitat avaluativa	221
5.4. Anàlisi de documents.....	224
5.4.1. Documents oficials	225
5.4.2. Documents personals.....	226
6. REGISTRE I ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ.....	228
6.1. Registre de la informació.....	228
6.2. Anàlisi de la informació	230
6.2.1. Anàlisi de dades quantitatives	230
6.2.2. Anàlisi de dades qualitatives	231
7. RIGOR CIENTÍFIC	237
A TALL DE RESUM.....	240
CAPÍTOL 5. ELABORACIÓ DEL CANÇONER	241
INTRODUCCIÓ.....	241
1. REVISIÓ LITERATURA	242
1.1. Currículum general: primer nivell de concreció.....	242
1.2. Currículum musical: primer nivell de concreció	246
2. ANÀLISI LLIBRES DE TEXT DE MÚSICA.....	249
2.1. Selecció de la mostra	250
2.2. Conclusions	250
3. PROCÉS D'ELABORACIÓ DEL RECURS MUSICAL: EL CANÇONER.....	251
3.1. Selecció dels països i cultures	251
3.1.1. Exemple d'un procés de selecció de cançons.....	254

3.2. Disseny del cançoner.....	257
3.3. El cançoner i els objectius curriculars de l'àrea de música.....	259
3.4. Validació del recurs musical.....	261
3.5. Estructura del cançoner.....	262
3.6. Cançoner definitiu.....	264
 A TALL DE RESUM.....	 276
 CAPÍTOL 6. PRIMERA FASE: ANÀLISI DEL CONTEXT, PLANIFICACIÓ I DISSENY DE LA INTERVENCIÓ	 277
 INTRODUCCIÓ.....	 277
 1. SELECCIÓ D'UN CENTRE.....	 278
1.1. Accés a l'escenari.....	279
 2. CARACTERITZACIÓ DEL CENTRE.....	 281
2.1. Context social del centre: descripció socioeconòmica i cultural	281
2.2. El CEIP Antoni Brusi davant el repte de la interculturalitat.....	282
2.3. Model d'actuació educativa al centre.....	283
2.4. La vida al centre.....	286
2.5. Metodologia.....	289
2.6. Recursos i materials didàctics.....	290
2.7. Avaluació.....	294
2.8. Procedència geogràfica de l'alumnat de l'escola.....	295
2.9. Protocol de rebuda als alumnes nouvinguts.....	296
 3. SENSIBILITAT DEL PROFESSORAT DEL CENTRE CAP A L'EDUCACIÓ INTERCULTURAL.....	 298
3.1. Descripció de la mostra.....	298
3.2. Objectius del qüestionari de caracterització.....	299
3.3. Comentaris als resultats dels diferents ítems, analitzant les taules de freqüència.....	299
3.4. Conclusions.....	302
 4. CARACTERITZACIÓ DE L'ALUMNAT I SELECCIÓ DEL CICLE OBJECTE DE LA NOSTRA RECERCA.....	 305
 5. CREACIÓ DEL GRUP DE TREBALL I ESTABLIMENT DEL PLA D'ACCIÓ.....	 307

5.1. Caracterització del professorat que va formar part de l'equip investigador.....	307
5.2. Establiment del pla d'acció.....	309
6. FASE DE FORMACIÓ INICIAL DEL GRUP: JUNY A SETEMBRE 2004....	310
6.1. Documentació i metodologia del treball de formació inicial	311
6.1.1. Orientacions per àrees curriculars	312
6.1.2. Exemplificació sobre una cultura precisa: Xina.....	314
6.2. La introducció de la EI en el currículum de l'escola: setembre-octubre 2004.....	318
6.2.1. El treball per àrees curriculars	318
6.2.2. Primera adaptació general del recurs a totes les àrees.....	320
6.2.3. Exemple de desenvolupament d'una unitat de programació per introduir la cultura brasilera	322
6.2.4. Materials i recursos.....	323
6.3. Planificació de la primera fase de treball a les aules	324
6.3.1. Cronograma inicial del treball	324
6.3.2. Procés de desenvolupament del treball a les aules	325
6.3.3. Protocols per a la recollida d'informació	326
A TALL DE RESUM.....	327

**CAPÍTOL 7: PROCÉS DE TRANSFORMACIÓ CURRICULAR ETAPA
DE SENSIBILITZACIÓ..... 331**

INTRODUCCIÓ.....	331
1. PRIMER BUCLE D'ACCIÓ: ETAPA DE SENSIBILITZACIÓ.....	333
1.1. Planificació i disseny	336
1.2. Execució, recollida de dades, acció.....	339
1.2.1. Activitats d'innovació curricular intercultural del professorat quant a integració del contingut i assoliment d' objectius curriculars.....	341
1.2.2. Activitats d'innovació metodològica del professorat per assolir els objectius proposats quant a estratègies d'ensenyament-aprenentatge, suports tecnològics, obertura de l'aula a les famílies, etc.....	344
1.2.3. Reaccions de l'alumnat davant les activitats desenvolupades: com les reben, com les treballen i quin impacte tenen segons l'alumnat sigui autòcton o nouvingut	348
1.2.4. Valoració i opinió personal del professorat respecte a l'aplicació de	

l'experiència a l'aula: efectes, incidència, dificultats, dinàmica i clima intercultural	351
1.3. Reflexió i valoració del professorat al final d'aquesta etapa	353
1.3.1. Valoració general	354
1.3.2. Dificultats detectades	355
1.3.3. Efectes no previstos.....	357
1.3.4. Valoració de la formació.....	358

CAPÍTOL 8.- PROCÉS DE TRANSFORMACIÓ CURRICULAR CAP A L'AUTONOMIA DEL PROFESSORAT.....359

1. SEGON BUCLE D'ACCIÓ: CAP A L'AUTONOMIA	359
1.1. Planificació, disseny, formació inicial	364
1.2. Execució, recollida de dades, acció.....	367
1.2.1. Activitats d'innovació curricular del professorat quant a integració del contingut i objectius curriculars interculturals.....	369
1.2.2. Activitats d'innovació metodològica del professorat per assolir els objectius proposats quant a estratègies d'ensenyament-aprenentatge, suports tecnològics, obertura de l'aula a les famílies, etc.....	386
1.2.3. Reaccions de l'alumnat davant les activitats desenvolupades: com les reben, com les treballen i quin impacte tenen en l'alumnat autòcton i el nouvingut.....	397
2. REFLEXIÓ I VALORACIÓ AL FINAL D'AQUESTA ETAPA.....	407
2.1. Valoració de l'experiència per part del professorat participant	408
2.1.1. Impacte sobre el grup i l'alumnat nouvingut	408
2.1.2. Interès i participació.....	410
2.1.3. Millora integració de nens i nenes poc participatius.....	410
2.1.4. Protagonisme dels nens nouvinguts	411
2.1.5. Motivació dels grups per les activitats	412
2.1.6. Assoliment d'objectius curriculars.....	412
2.1.7. Clima del grup.....	414
2.1.8. Valoració del procés seguit: des del recurs musical al treball per àrees.....	414
2.1.9. Dificultats detectades	415
2.1.10. Condicions.....	417
2.1.11. Propostes de millora.....	418
2.2. Valoració de la investigadora.....	420

3. PROCÉS DE FORMACIÓ DE L'EQUIP DE PROFESSORAT PARTICIPANT.....	422
3.1. Aprenentatge sobre la introducció de l'EI al currículum	423
3.1.1. A través dels recursos didàctics.....	423
3.1.2. Aprenentatge sobre altres cultures.....	424
3.2. Aprenentatges metodològics.....	425
3.2.1. Aprenentatges sobre metodologies.....	425
3.2.2. Les reunions de cicle i curs com a moment privilegiat d'intercanvi	426
3.2.3. La tasca de la investigadora-formadora.....	428
3.2.4. L'autoformació del professorat participant	430

CAPÍTOL 9.- PROCÉS DE TRANSFORMACIÓ CURRICULAR ETAPA DE CONSOLIDACIÓ 433

1. TERCER BUCLE D'ACCIÓ: CONSOLIDACIÓ DE LA TRANSFORMACIÓ CURRICULAR	433
1.1. Planificació, disseny, formació inicial.....	436
1.2. Execució, recollida de dades, acció	439
1.2.1. Activitats d'innovació curricular i metodològica del professorat quant a integració del contingut, objectius curriculars interculturals, estratègies d'ensenyament-aprenentatge, suports tecnològics, obertura de l'aula a les famílies, etc... ..	440
1.2.2. Reaccions de l'alumnat davant les activitats desenvolupades: com les reben, com les treballen i quin impacte té en l'alumnat autòcton i el nouvingut.....	461
2. REFLEXIÓ I VALORACIÓ DEL PROFESSORAT AL FINAL D'AQUESTA ETAPA	471
2.1. Valoració de l'experiència per part del professorat participant.....	472
2.1.1. Impacte sobre el grup i l'alumnat nouvingut.....	472
2.1.2. Assoliment d'objectius curriculars	475
2.1.3. Clima del grup	475
2.1.4. Valoració del procés seguit: des del recurs musical al treball per àrees.....	476
2.1.5. Dificultats detectades.....	477
2.1.6. Condicions	478
2.1.7. Propostes de millora	479
2.2. Valoració de la investigadora	482

3. PROCÉS DE FORMACIÓ DE L'EQUIP DE PROFESSORAT PARTICIPANT	484
3.1. Aprenentatge sobre la introducció de l'EI al currículum	484
3.2. Aprenentatges metodològics	485
3.2.1. A través de metodologies	486
3.2.2. Les reunions de cicle i curs com a moment privilegiat d'intercanvi.....	487
3.2.3. La tasca de la investigadora-formadora	488
3.2.4. L' autoformació del professorat participant	489
A TALL DE RESUM.....	491

CAPÍTOL 10.- 3ª FASE: VALORACIÓ DE LA INCIDÈNCIA I PERMANÈNCIA DEL CANVI 493

INTRODUCCIÓ.....	493
1. GRAU DE SATISFACCIÓ GENERAL AMB L'EXPERIÈNCIA PER PART DEL PROFESSORAT PARTICIPANT	494
2. VALORACIÓ DEL PROFESSORAT PARTICIPANT SOBRE ELS EFECTES DEL PROJECTE INNOVADOR EN LA SEVA PRÒPIA FORMACIÓ I PRÀCTICA PROFESSIONAL, EN L'ÀMBIT DE L'EDUCACIÓ INTERCULTURAL.....	497
2.1. Treball amb companys de nivell	497
2.2. Preparació professional	498
2.3. Selecció i integració de continguts i materials interculturals al currículum	499
2.4. Creació de recursos interculturals	501
2.5. Formació en l'àmbit de l'educació intercultural	503
3. VALORACIÓ DEL PROFESSORAT PARTICIPANT SOBRE ELS EFECTES DEL PROJECTE INNOVADOR EN L'ALUMNAT	505
3.1. Grau de motivació i resposta actitudinal.....	505
3.2. Integració de continguts des d'una perspectiva intercultural	508
3.3. Relacions en el grup, la dinàmica i el clima de l'aula.....	510
4. IMPACTE EN LA RESTA DE PROFESSORAT I EN EL CENTRE.....	513
4.1.Sobre la transformació del currículum del cicle cap a la vessant intercultural.....	514
4.2. La possibilitat de generalització de la proposta a tot el centre i suggerències d'actuacions.....	516

4.3. Elements positius o afavoridors.....	519
4.4. Dificultats detectades.....	521
4.5. Impacte sobre el professorat no implicat.....	524
4.6. Incidència en les reunions del claustre	527
 A TALL DE RESUM.....	 531
 CAPÍTOL 11.- CONCLUSIONS, LÍMITS I PROSPECTIVA.....	 533
INTRODUCCIÓ.....	533
1. CONCLUSIONS	534
2. LÍMITS.....	540
3. PROSPECTIVA	544
 BIBLIOGRAFIA	 549
 INDEX DE TAULES.....	 565
 INDEX DE FIGURES.....	 569
 INDEX GRÀFICS I IL·LUSTRACIONS.....	 571
 INDEX ANNEXOS	 573

AGRAIMENTS

En tots els treballs d'investigació participen, d'una manera o altra, nombroses i diverses persones, i aquesta tesi no és una excepció. És més, tant per l'enfocament metodològic emprat, (la investigació-acció cooperativa), com per la seva implicació directa en una escola, i encara, per la necessitat d'un treball de camp previ per recollir materials pel recurs inicial, el nombre de persones a qui agrair la seva col·laboració és enorme. Tant és així, que no esmentaré cap nom propi, no per no voler anomenar tothom, sinó per no deixar-me ningú.

En primer lloc, agrair la paciència i l'amor del meu marit i el meu fill durant aquest dur i llarg procés, perdonant les meves "absències".

A la resta de família, amics i amigues, gràcies també pel seu suport i la seva estima.

També a les companyes i amigues del doctorat, que m'han acompanyat i recolzat tots aquests anys, gràcies pel seu suport incondicional.

A les diferents persones expertes en diversos camps a les quals he consultat en nombroses ocasions, i que sempre m'han ajudat, d'una manera o altra, a millorar el meu treball, gràcies pel seu altruista interès.

Agrair també a la multitud de persones anònimes que, amb la seva col·laboració, van fer possible la recopilació de cançons que em van permetre començar a treballar.

Evidentment, gràcies també al personal de les diverses institucions que em van ajudar en la recopilació i anàlisi de materials culturals diversos: CRPs, Associacions culturals i Biblioteques.

Sortosament, vaig poder comptar no només amb l'ajut i el recolzament de les persones que formen el Departament de Mètodes d'Investigació, sinó també amb el suport i l'ajuda del professorat del Departament on treballo, de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal. A totes i tots ells, gràcies.

Aquest treball d'investigació no es podria haver portat a terme sense la inestimable col·laboració de l'escola Antoni Brusi, per la bona disponibilitat de l'equip directiu, per la participació de l'alumnat de segon curs, per la valuosa col·laboració de familiars i

mestres diversos, i molt especialment, pel grup de mestres investigadors participants a l'experiència. L'èxit d'aquest treball es deu, sens dubte, a ells i elles.

Finalment, les més efusives gràcies per a les meves directores de tesi, que han fet el possible per aconseguir, en primer lloc, organitzar i encarrilar les meves primeres idees cap a un disseny investigador efectiu i, posteriorment, ajudar-me a formalitzar el procés i els resultats.

INTRODUCCIÓ

Totes les coses tenen un principi, i aquest treball de tesi doctoral també té els seus antecedents.

En primer lloc, el meu interès per realitzar el doctorat “Qualitat educativa en un món plural”, i, dintre d’aquest, seguir l’itinerari d’educació intercultural¹, va ser fruit d’una inquietud que apareix arran d’una experiència prèvia.

Des de l’any 1989, treballava com a mestra de música a diverses escoles de El Prat de Llobregat, incloses les tres escoles públiques de primària del barri de Sant Cosme, on la diversitat cultural i la dificultat de la seva gestió educativa ja eren un fet des de molt abans que el fenomen migratori s’estengués arreu. Ja en els anys noranta es veia la necessitat de provar altres vies d’actuació, adequant recursos i estratègies que permetessin millorar la qualitat educativa.

L’ajuntament del Prat, sensible a aquesta situació, ens demana l’any 1995 a mi i a la resta de professores especialistes de música de la població, un compendi de cançons en diferents llengües, bàsicament amb una intenció podríem dir “folklorica”-el que seria un tipus de *contribucions additives* per a Banks ,(1997)-, com a forma de tenir present el grup cada vegada més gran de població immigrant que s’establí a la població. Finalment la recopilació es va acabar fent amb la col·laboració i la bona voluntat del CRP de la població i jo mateixa, i el criteri que vam seguir va ser contemplar totes les cultures possibles, inclosa la comunitat gitana i cançons populars de totes les províncies espanyoles, en les seves llengües originals.²

El treball resultant no va ser el que avui podríem esperar aplicant uns certs paràmetres de rigor científic, tant musicalment com interculturalment parlant³, però sí que, des de la distància i valorant la bona intenció amb què es va fer, haig de respectar-lo i avaluar-lo positivament, sobretot en la mesura que a mi em concerneix, ja que em va permetre albirar les possibilitats d’utilitzar un recurs didàctic d’aquest tipus, *més enllà del seu valor purament musical* i, per tant, va ser també el desencadenant que avui estigui aquí asseguda escrivint aquestes línies.

¹ Aquest itinerari és un dels quatre possibles oferts pel Departament de Mètodes d’Investigació i Diagnòstic en Educació. Facultat de Pedagogia, (MIDE), de la UB.

² El resultat es va difondre, amb el títol de “Música de Colors” com a document policopiat, a totes les escoles de El Prat de Llobregat.

³ Tant és així, que cap dels recursos musicals recopilats en aquell moment s’ha fet servir en el recurs musical d’aquest treball.

En segon lloc, el programa de doctorat que vaig escollir oferia uns estudis de tercer cicle que recollissin la diversitat de moments i estratègies educatives amb especial incidència en els processos humanitzadors que s’han de desenvolupar per afavorir una autèntica igualtat d’oportunitats, en un context definit pel reconeixement de la mundialització que permet situar els processos educatius des d’una perspectiva “global” i plural de contextos i persones caracteritzades per la diversitat de gènere, cultures, ètnies etc...

És, doncs, dintre d’aquest enfocament que el programa de doctorat volia introduir millores en la pràctica quotidiana millorant la qualitat educativa dels processos formatius, de les institucions i dels diferents sistemes d’ensenyament; i és també, en l’itinerari d’educació intercultural abans esmentat, on vaig pensar que podria encaixar millor el meu projecte per aportar, des de la música –la meva especialitat acadèmica - alguna millora en el nou panorama educatiu en l’entorn de l’educació primària –la meva especialitat laboral -.

Haviem doncs, de pensar com encarrilar aquesta inquietud que m’havia fet arribar fins aquell punt i, donat que per plantejar-nos un treball de tesi necessitàvem formular-nos una bona pregunta que ja ens encaminés cap a la resposta (Mateo, 2001), la meua experiència personal com a docent de música d’una banda, i els coneixements adquirits durant el primer curs de doctorat per una altra, m’ajudarien a proposar la següent qüestió:

Què puc fer des de la música per a treballar en pro d’un enfocament intercultural de l’educació? i, de l’univers musical disponible, quin material és el que m’aportarà més avantatges per aconseguir-lo?.

Una vegada plantejada la pregunta, la resposta va emergir clarament en el moment que vam encarar els antecedents esmentats (cançoner en diferents llengües), amb els coneixements adquirits durant la meua etapa de doctoranda. Aquests estudis destil·laven una clara demanda de material educatiu específic per treballar des de l’enfocament intercultural, i amb repercussions directes en la modificació i/o inclusió del mateix en el Projecte Curricular de Centre (PCC), i el Projecte Educatiu del Centre, (PEC), corroborant també les conclusions de diverses investigacions (Bartolomé, (coord), 1997; Aguado, 1991; Besalú ,2002).

Efectivament, veurem com finalment hem portat a terme una investigació en la qual

hem utilitzat un recurs musical (cançoner intercultural) com a desencadenant, per ajudar a la introducció de noves cultures a les aules, implicant posteriorment a totes les matèries, i modificant no només la pràctica educativa –en un procés de formació bidireccional constant- dels i les mestres cap a aquesta vessant intercultural, sinó també els diferents currículums del centre.

El treball que presentem tot seguit és doncs, el fruit d'aquest desenvolupament intel·lectual i personal i està organitzat en dues parts fonamentals:

- Una primera part amb tres capítols, de caire fonamentalment teòric, on contextualitzem al màxim els nostres grans temes d'estudi: la diversitat cultural, el model educatiu intercultural i el currículum intercultural, i la relació entre la música i la cultura.
- Una segona part, consistent en el treball empíric, que contempla la resta de capítols, i que recull el disseny general de la investigació (capítol 4), la primera elaboració del recurs musical (capítol 5), la planificació de la intervenció (capítol 6), el desenvolupament del procés de l'acció (capítols 7, 8 i 9), les valoracions (10), i les conclusions, límits i prospectiva del treball investigador (capítol 11).

El primer capítol, “La diversitat cultural a l'escola”, ens ofereix un primer estat de la qüestió.

Inicialment oferim la conceptualització dels termes de cultura i diversitat, i ens adonem que l'ús del terme “diversitat cultural” resulta el més estès i més operatiu. Davant aquesta diversitat cultural es podien prendre diferents actituds, de caire monocultural o multicultural i, d'acord amb aquestes, adoptar diferents models educatius que també presentem.

Seguidament, coneixem les indicacions que les diferents lleis educatives de l'estat tenien previstes per donar resposta a aquesta diversitat, destacant l'augment progressiu de la sensibilitat cap a aquesta temàtica dels tres marcs legals coneguts: LOCE, LOGSE i LOE. Un especial èmfasis s'ha posat en aterrar en el nostre entorn més proper, - Catalunya- coneixent les actuacions previstes pel Departament d'Educació per donar resposta al col·lectiu d'alumnat estranger, destacant el pla LIC (Llengua,

Interculturalitat i Cohesió social) com el més ambiciós en aquest sentit.

Posteriorment, vam conèixer les dades concretes respecte a l'alumnat immigrant i l'escola, la qual cosa ha estat, sens dubte, el desencadenant de noves necessitats educatives vers la diversitat cultural, fonamentalment, la necessitat d'obrir els currículums a altres visions culturals. L'anàlisi d'aquestes dades ens va permetre establir l'etapa d'educació primària com la més nombrosa quant a alumnat estranger. Per aquesta raó, finalment vam caracteritzar l'etapa educativa d'educació primària que resultaria el context idoni on desenvolupar el nostre treball investigador.

El segon capítol el vam titular "Educació i currículum intercultural", i recull les orientacions explícites que apareixen en els plans d'actuació del Departament d'Educació per elaborar el currículum, des de l'enfocament considerat com a més idoni per nosaltres: el model educatiu intercultural. Fem un repàs del concepte "intercultural", i repassem els seus antecedents des d'una perspectiva històrica, per arribar a conèixer les indicacions precises, les característiques i els principis que defineixen aquest enfocament.

Tota la teoria sobre el model educatiu intercultural no serviria de res si no es veu reflectida en els diferents currículums del centre. Per això dediquem una part important del capítol a esbrinar l'aterratge d'aquest enfocament en els diferents currículums del centre escolar, en el segon i tercer nivells de concreció.

Finalment, centrem en el professorat el nostre interès, ja que esdevé el mitjà pel qual es poden assolir els canvis, esbrinant les actituds de la comunitat educativa davant la diversitat cultural i coneixent les indicacions necessàries quant a la seva formació específica en aquest àmbit.

La cançó popular infantil serà el nostre desencadenant del canvi, perquè permet establir el primer contacte entre les diferents cultures i propicia l'establiment del diàleg cultural pretès. És en el tercer capítol, "Música i cultura", on presentem les relacions entre la música i la cultura i el paper específic de la cançó com a representant cultural. Es contextualitza i s'interrelaciona la música com a cultura, es defineixen els conceptes de música i etnicitat, es justifica la gestió de la pluriculturalitat a través de la música i el currículum de música i per últim, es presenta el valor de la cançó com a recurs pedagògic.

Tot això amb la intenció de fonamentar teòricament la innovació que pretenem: l'ús de la cançó popular infantil en diferents llengües per incidir i ajudar a donar resposta a la

necessitat de modificar el currículum per acostar-lo al model educatiu intercultural.

El capítol quart: “Fonamentació i disseny de la investigació” integra el problema a investigar: l’ús de currículums monoculturals en espais educatius multiculturals i la falta de recursos i formació per canviar aquest enfocament. Davant aquest problema vam plantejar els objectius bàsics de la nostra investigació: canviar la pràctica educativa cap a la vessant intercultural fent servir com a desencadenant un recurs musical, amb incidència en tots els elements que formen la comunitat educativa. Aquest ampli espectre d’actuació demanava un model investigador que contemplés la participació directa del professorat com a investigador, i des d’aquesta premissa es justifica la selecció del model d’investigació acció col·laborativa com a marc de desenvolupament del nostre treball.

En aquest capítol també explicitem les fases del disseny de la tesi, les estratègies de recollida d’informació, els paràmetres seguits per analitzar-la, i els procediments per assegurar el rigor científic del treball.

El capítol cinquè, “Elaboració del cançoner”, correspon a la fase prèvia del nostre disseny d’investigació, ja que, d’alguna manera, presenta l’aterratge dels grans blocs teòrics coneguts als primers capítols en un recurs musical que vol respondre, després d’un procés de reflexió inicial des del coneixement teòric, a les necessitats genèriques que es desprenien respecte a la consecució d’un veritable currículum intercultural, i que volíem, d’alguna manera, contribuir a assolir.

Efectivament, d’una banda es dedica una part important del capítol a analitzar aquesta realitat propera respecte als currículums de primària en ús –generals i musicals-, tot aprofundint en els trets que ens havien aparegut com a característics del model de currículum intercultural descrit i desitjable. A més a més, s’explicita el procés de realització del recurs musical inicial –un cançoner-, per donar una primera resposta a aquest buit de recursos detectats, i començar a introduir canvis que, posteriorment, s’aniran expandint a la resta d’àrees.

Els capítols sisè, setè, vuitè i novè d’aquesta segona part recullen l’estudi empíric de la recerca, consistent en la investigació-acció desenvolupada amb el professorat de l’escola Antoni. Brusi.

La primera fase de la investigació pròpiament dita la trobem en el capítol sisè, “Anàlisi del context. Planificació i disseny de la intervenció”. Una primera part del capítol la

dediquem a caracteritzar l'espai físic i personal del centre, la predisposició intercultural del professorat implicat en l'estudi, la procedència cultural de l'alumnat, l'anàlisi de documents diversos, i el funcionament intern. Es detalla tot el procés seguit des dels contactes inicials fins al coneixement precís de les necessitats en relació a l'educació intercultural, que es desprèn d'aquest anàlisi del context en clau de diagnòstic inicial.

La segona part del capítol correspon, tal com es plasma al disseny general de la investigació, a la coherència entre les necessitats que cobria el recurs i les detectades en l'entorn educatiu analitzat, creant una primera adaptació del recurs musical, ampliant-lo amb suggerències de treball i exemples a totes les àrees curriculars, i constituint un grup de treball amb el qual vam establir un primer pla d'acció. També es detalla la formació donada al professorat participant en l'àmbit teòric de l'educació intercultural, mitjançant reunions expressives i amb el suport de documentació preparada a l'efecte i bibliografia específica.

Finalment, en aquest capítol també s'explica com es va establir el cronograma de treball inicial i el protocol d'actuació a seguir.

L'eix operatiu d'aquest treball investigador és el que correspon a la "Transformació curricular" i l'hem detallat en els capítols següents (7, 8 i 9). Aquests tres capítols reflecteixen la veritable acció que va seguir el passos cíclics propis de la investigació-acció: la reflexió i planificació de les sessions, l'aplicació dels recursos, la recollida de dades parcials –informes orals i escrits- i l'avaluació i reflexió.

La presentació del procés en tres capítols es justifica perquè, en el moment de les anàlisis i reflexions finals, van emergir clarament tres bucles d'acció diferenciats que van donar peu a intitular cadascun dels capítols d'acord amb els diferents objectius assolits.

- Primer bucle d'acció: prova del material elaborat per la investigadora-formadora: *etapa de sensibilització*, (capítol 7).
- Segon bucle: el professorat participant crea el seu propi material i assaja diferents estratègies d'ensenyament-aprenentatge: *cap a l'autonomia*, (capítol 8).
- Tercer bucle d'acció: Cadascun dels mestres participants cristal·litza un protocol diferent d'actuació i el consolida: *consolidació*, (capítol 9).

El capítol desè: “Valoració de la incidència del canvi” , corresponent a l’última fase de la investigació, ens presenta la reflexió final respecte a l’avaluació del procés de transformació curricular i ens dóna a conèixer les dades que van permetre l’anàlisi i l’elaboració d’informes i les conclusions finals, detallant també els criteris de rigor científic aconseguits, bàsicament, per la triangulació d’informació entre les diverses fonts d’informació recollida, i la veu dels mestres participants.

Per últim, presentem el capítol onzè , titulat: “Conclusions, límits i prospectiva” , on es recull una síntesis i reflexió personal sobre els aspectes més rellevants del treball realitzat, així com diverses suggerències per a la millora del recurs i la seva implementació a l’escola. També tenim presents els límits d’un treball d’aquestes característiques, i fem esment a possibles línies d’investigació futures en aquest àmbit.